

Educar per a la ciutadania des de l'escola

Per *Agnès Boixader*,
professora de secundària i batxillerat
i doctora en didàctica de les ciències socials

Fotografies per *Ivan Giménez*

Llicenciada en filosofia i lletres per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), Agnès Boixader i Corominas és mestra per vocació, tasca a la qual s'ha dedicat els últims trenta anys, impartint sobretot classes d'història a batxillerat i d'ètica i ciències socials a secundària. Des de 1987 forma part del Grup de l'Institut de Ciències de l'Educació de la UAB que fa estudis i formació en temes d'educació en valors. Doctorada en didàctica de les ciències socials, és professora associada del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Facultat de Ciències de l'Educació de la UAB.

És autora de nombrosos treballs relacionats amb l'ètica, l'educació i l'educació en valors. Ha participat en diverses experiències pedagògiques premiades, com ara el projecte didàctic en valors cívics *Selenga Basi, per una educació en una Ciutadania multicultural*, guardonat amb el Serra i Moret per a treballs pedagògics el 2002 i pel Consell Municipal de Granollers amb la beca Maria Gaja (2003), entre altres. Sosté que l'assignatura coneguda com a educació per a la ciutadania, introduïda a l'educació secundària el curs 2007-2008, pretén que els i les adolescents entenguin el món en el qual viuen i tinguin capacitat per actuar-hi de manera lliure i responsable, lluny de qualsevol adoctrinament

És imprescindible educar la ciutadania, però fer-ho no és una feina exclusiva de l'escola. La implementació de la nova assignatura d'educació per a la ciutadania haurà de suposar una reflexió serena que permeti plantejar les finalitats de l'educació i que serveixi per redefinir el sentit i la utilitat de l'escola d'avui.

De què parlem quan parlem d'educació per a la ciutadania a les escoles?

En parlar d'educació per a la ciutadania parlem d'educació política i no crec que calgui justificar, en una societat democràtica, la conveniència d'una bona formació política; formació, no pas adoctrinament!

Podem discutir si el més convenient és convertir

l'educació per a la ciutadania en una assignatura, però no hi ha dubte que cal educar per a la ciutadania i això és fer educació política. Fer educació per a la ciutadania és vetllar per una educació política democràtica, entenent que la política és l'art de la convivència, del saber viure junts, els uns amb els altres, sense matar-se, sense ferir-se, sense violentar-se i actuant de manera que cada nou conflicte sorgit esdevingui una oportunitat de construir una societat més plural i justa, un futur democràtic, fent de la democràcia una manera de viure i entendre la vida, una aspiració permanent, una utopia de llibertat, igualtat i solidaritat universal. Una utopia que es va convertint en possible perquè hi ha la voluntat i l'acció compromesa de molts ciutadans i ciutadanes que saben sumar esforços.

A l'escola se li sol encomanar allò que la societat necessita i ara és urgent vetllar per una bona convivència democràtica. Els i les docents n'hauríem d'estar satisfets perquè amb aquest nou encàrrec se'ns fa confiança i se'ns reconeix una feina que sempre hem fet, massa sovint a contracorrent i massa vegades sense que se'n plantegés, obertament, la necessitat.

La institució escolar és molt complexa, amb finalitats sovint contradictòries i no sempre explícites. L'escola ha d'educar en valors i ha d'educar per a la vida ciutadana, i té la difícil tasca de mostrar aquells valors constituents de pràctiques democràtiques, que diem desitjar però que sovint oblidem practicar. L'escola cerca el coneixement a través de la ciència, la justificació rigorosa i l'argumentació, i ho fa en uns moments en què els mitjans de comunicació transmeten informació i

“A l'escola se li sol encomanar allò que la societat necessita, i ara és urgent vetllar per una bona convivència democràtica.”

coneixement a través de la via, molt més fàcil, de la seducció i el conreu de les emocions fortes. L'escolarització és obligatòria, però a l'escola s'ha de mostrar el camí per ser lliures. La consciència d'aquestes i moltes altres paradoxes és el que em fa reivindicar la reflexió no sols sobre aquesta nova assignatura, sinó sobre les finalitats de l'educació, perquè hem de fer el possible per desterrar de l'escola, de tot el sistema educatiu i de la societat les pràctiques poc democràtiques.

De manera que caldrà una reflexió rigorosa i treballar conjuntament amb organismes i persones

que fan investigació educativa per saber triar “bones pràctiques educatives”, aquelles que permetin contribuir a una millor educació ciutadana, aquelles que mostrin camins per aprendre a viure junts.

L'educació per al desenvolupament personal i la ciutadania és necessària

No puc entrar a analitzar les raons per les quals és en el 2007 que es planteja una nova matèria curricular, *educació per al desenvolupament personal i la ciutadania*, fer-ho suposaria analitzar, també, altres canvis curriculars relacionats amb les darreres legislacions i això no m'ho permet un article com aquest. Els continguts curriculars que es proposen no són nous, són continguts que s'han impartit tradicionalment en les àrees de ciències socials, especialment a través de la història i la geografia, però també des de la filosofia i l'ètica. El que potser és nou, perquè ho és el context, és que la Unió Europea faci el suggeriment d'impartir-la, convidant el Govern de l'Estat a seguir els passos de molts altres països europeus, que ja fa temps que tenen ens els seus currículums aquesta matèria.

Aprendre a ser i actuar de manera autònoma, aprendre a conviure, aprendre a ser ciutadans i ciutadanes en un món global són els objectius generals (Decret 143/2007, DOGC núm. 4915) que orienten la tasca que cal fer a les escoles a través del currículum de l'assignatura educació per al desenvolupament personal i la ciutadania. El document oficial esmentat diu: “L'educació per al desenvolupament personal i la ciutadania ha de promoure l'adquisició d'uns valors humanitzadors, que no excloguin cap persona ni cap col·lectiu, ajudant els nois i les noies a manifestar una actitud d'empatia i de confiança justificada envers els altres (...) ha de contribuir a desenvolupar valors i elements d'identitat personal i de pertinença, promoure l'autocrítica, l'actitud oberta i flexible i el compromís per contribuir a la millora de la societat. En un món globalitzat i interconnectat cal cercar espais comuns de convivència per a alumnes amb realitats culturals i socials diverses (...).

Si revisem els continguts curriculars, qui pot dir que els objectius generals no donen una brúixola per moure's pel món? Qui pot negar la rellevància d'alguna de les idees que he seleccionat? No és

imprescindible tot el que es diu en el paràgraf anterior? No he reproduït més que algunes de les idees que hi ha en el document, però podria analitzar-lo al detall i no puc pas dir que el subscriuria al cent per cent però sense compartir-lo del tot, es pot dir que el camí que traça és prou clar, permet evitar caure en el relativisme del *tot s'hi val* i és, al mateix temps, prou interpretable per no ser justament allò que han dit algunes veus que és, adoctrinador.

Les persones expertes en aquesta matèria ens podrien confirmar que són molts els països europeus que tenen, ens els seus dissenys curriculars, una assignatura similar. Ens dirien que una educació per a la ciutadania ha d'abraçar: l'autoconeixement, la participació, la solidaritat, la resolució de problemes socials, els judicis i els prejudicis, l'organització social i la perspectiva històrica. Probablement també ens dirien que és rellevant la forma com es treballen els continguts, la 'metodologia d'aula' i segurament recomanarien dinàmiques que facilitin la comunicació, l'acceptació de la diversitat, la capacitat empàtica, la capacitat crítica i autocrítica, el pensament creatiu, la resolució de conflictes de manera no violenta. També ens

parlarien de la necessitat que totes les accions es desenvolupin en un clima d'aula que permeti la vivència, el coneixement i el reconeixement de les pròpies emocions, el respecte a les dels altres, sense que les pròpies o les dels altres siguin un impediment per al desenvolupament personal correcte, lliure i responsable.

En definitiva, ens dirien allò que el text curricular, que és millorable, apunta. No hi ha dubte que el que pretén és que els i les adolescents entenguin el món en el qual viuen i tinguin capacitat per actuar-hi de manera lliure i responsable. Quelcom indispensable.

“Els continguts curriculars que es proposen no són nous, són continguts que s’han impartit tradicionalment en les àrees de ciències socials, especialment a través de la història i la geografia, però també des de la filosofia i l’ètica.”

“En una ciutat escola, el carrer és l’espai públic; el passadís o el pati de l’escola: territori compartit, territori comú, territori de llibertat i de responsabilitat compartida.”

L’alumnat pot encarar de bon grat aquesta nova assignatura?

Això caldrà veure-ho, cal un xic de temps i la traça dels docents, però penso que la major part de l’alumnat de secundària sap distingir, ràpidament i amb força encert, si els continguts que es treballen a l’escola li són (o li podran ser) d’utilitat o no. Fins ara no m’he trobat mai cap noi ni cap noia que no reconegui la importància de saber viure en societat.

Els continguts curriculars de la nova assignatura són atractius, actuals i poden enllaçar fàcilment amb la vida real de l’alumnat: la del seu barri, la de les seves aficions, la de les seves relacions, la del coneixement d’un mateix, etc. De manera que ells i elles saben que *l’educació per a la ciutadania* és una forma més que tenim els adults per acompanyar-los en aquest camí d’adquisició d’aquelles competències que els podran permetre la integració i participació activa en la vida pública. La majoria de nois i noies capten amb encert si una disciplina els ajuda a trobar “el seu lloc en el món” o si no la necessiten per a res, per això és rellevant que el professorat sàpiga donar un caràcter instrumental i no merament

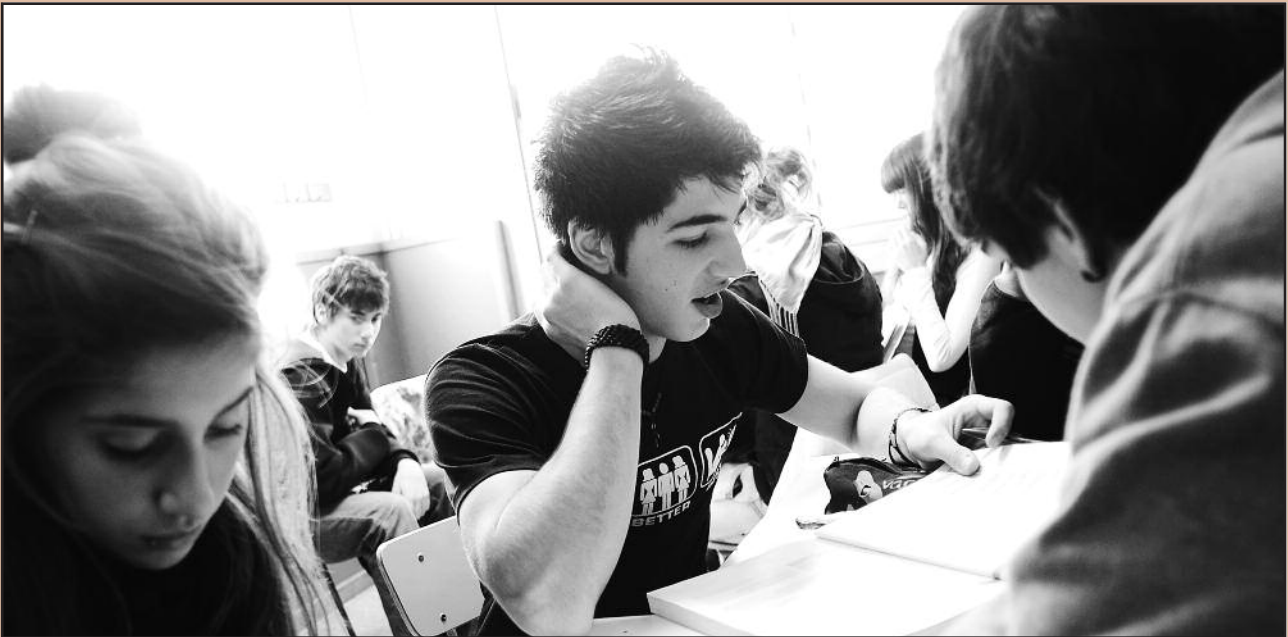
especulatiu a l’assignatura. Estic convençuda que, si s’encara el tractament dels continguts des de la coherència amb els valors que el mateix text curricular diu que es volen propiciar i se li dóna aquesta empremta, l’alumnat trobarà la utilitat de l’assignatura i sabrà reconèixer els avantatges de preparar-se per formar part d’una ciutadania activa, lliure i responsable i per “situar-se” en el món.

És l’escola un bon espai de formació de ciutadania?

Ben segur! No és a l’escola on s’aprèn, de manera formal i sistematitzada, a entendre el món? No és a l’escola on es pot aprendre a canviar el món? No és a l’escola que podem “crear” móns alternatius? Si és així, l’escola és un bon espai de formació de ciutadania, però de cap manera ha de ser l’únic!

La pregunta que encapçala l’apartat té molt a veure amb altres que ens poden fer replantejar el sentit de l’educació i de l’escola d’avui: Què esperem de l’escola? Què esperem de l’educació? Per a què volem que s’eduquin els nostres infants i adolescents?

Anar a l’escola és un fet quotidià i potser ha esdevingut, només, un acte rutinari. Per què portem cada dia els nostres infants i adolescents a l’escola? Els hi portem perquè pensem que l’escola, malgrat tot, és el lloc més segur on podem deixar-los mentre nosaltres no ens en podem fer càrrec? Ens en separem perquè volem que els i les mestres, com a professionals que són, ens ajudin a estimular el seu creixement personal? Els deixem a l’escola perquè estem convençuts que

és un bon lloc per a la seva socialització? Els deixem a l'escola perquè sabem que allà disposen de major recursos que nosaltres, que els permetran adquirir el coneixement de distintes àrees del saber? Fem confiança a l'escola perquè pensem que pot ser un *bon laboratori* per aprendre a intervenir en la societat i transformar-la? Volem que l'escola els ajudi a ser bons ciutadans, que els prepari bé per al món laboral? Tot plegat?

Una reflexió que ens porti a trobar respostes a les preguntes plantejades seria una reflexió sobre les finalitats de l'educació: una reflexió essencial perquè ens hi juguem el futur, ens hi juguem el sentit de la vida en societat.

Si volem fundar la democràcia no ens queda més solució que educar i educar-nos com a ciutadans i ciutadanes democràtics i l'escola hi té un paper iniciàtic fonamental. Fundar la democràcia és una tasca complexa, que requereix els esforços de l'escola i de la família (per parlar només de les

estructures d'acollida més properes a infants i adolescents), que, treballant plegades, han de maldar per fer que la *democratització dels coneixements*, la *gestió democràtica de les escoles* (i de les famílies) i la *utilitat democràtica dels coneixements* siguin els segells de qualitat del sistema educatiu. Si democratitzem els coneixements i l'escola i apostem per la utilitat democràtica dels coneixements, haurem canviat un model d'escola que serveix l'empresa i que educa essencialment per al món laboral, per un nou model d'*escola de la ciutat* (o una ciutat escola), que vol educar per viure i conviure en la ciutat i en el món. En una escola de la ciutat tots els ciutadans i ciutadanes hi han d'estar implicats, el bon govern està en mans de tota la ciutadania. En una ciutat escola, el carrer és l'espai públic; el passadís o el pati de l'escola: territori compartit, territori comú, territori de llibertat i de responsabilitat compartida.